

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish

Nazarov Ulug‘bek Akbar o‘g‘li

Annotatsiya: Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari iqtisodiy rivojlanish va infratuzilmani modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola DXSH loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish yo‘llarini tahlil qiladi. Maqolada moliyalashtirishning mavjud modellari, ularning afzalliklari va kamchiliklari ko‘rib chiqiladi hamda samaradorlikni oshirish uchun innovatsion yondashuvlar taklif etiladi. Xususan, xalqaro tajriba, risklarni boshqarish strategiyalari va davlat hamda xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash masalalari muhokama qilinadi. Maqola DXSH loyihalarini moliyalashtirishda shaffoflik, barqarorlik va uzoq muddatli samaradorlikni ta‘minlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: davlat-xususiy sheriklik, moliyalashtirish, infratuzilma, risklarni boshqarish, innovatsion modellar, shaffoflik, barqarorlik.

Аннотация: Проекты государственно-частного партнерства (ГЧП) важны для экономического развития и модернизации инфраструктуры. В статье анализируются пути совершенствования практики финансирования проектов ГЧП. В статье рассматриваются существующие модели финансирования, их преимущества и недостатки, а также предлагаются инновационные подходы к повышению эффективности. В частности, рассматриваются международный опыт, стратегии управления рисками и укрепление сотрудничества между государственным и частным секторами. Целью статьи является обеспечение прозрачности, устойчивости и долгосрочной эффективности финансирования проектов ГЧП.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, финансирование, инфраструктура, управление рисками, инновационные модели, прозрачность, устойчивость.

Abstract: Public-private partnership (PPP) projects are important for economic development and infrastructure modernization. This article analyzes ways to improve the practice of financing PPP projects. The article reviews existing financing models, their advantages and disadvantages, and proposes innovative

approaches to increasing efficiency. In particular, international experience, risk management strategies, and strengthening cooperation between the public and private sectors are discussed. The article aims to ensure transparency, sustainability, and long-term effectiveness in financing PPP projects.

Keywords: public-private partnership, financing, infrastructure, risk management, innovative models, transparency, sustainability.

Kirish: Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) iqtisodiyotning turli sohalarda, xususan, infratuzilma, transport, sog'liqni saqlash va ta'lim sohasida rivojlanishini ta'minlashda muhim vosita sifatida qaralmoqda. DXSH loyihalari davlat resurslari va xususiy sektorning innovatsion yondashuvlarini birlashtirib, iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Biroq, ushbu loyihalarni moliyalashtirishda bir qator muammolar, jumladan, risklarning noto'g'ri taqsimlanishi, shaffoflikning yetishmasligi va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashdagi qiyinchiliklar mavjud. Ushbu maqola DXSH loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan yondashuvlarni tahlil qiladi va amaliy takliflar beradi.

Asosiy qism: Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish iqtisodiy rivojlanish va infratuzilmani modernizatsiya qilishda strategik ahamiyatga ega. Ushbu mavzu zamonaviy iqtisodiyotda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. DXSH loyihalari orqali infratuzilma ob'ektlari, transport tizimlari, sog'liqni saqlash va ta'lim sohasidagi loyihalar moliyalashtirilib, aholining turmush sifatini oshirish va mamlakatning raqobatbardoshligini kuchaytirish imkoniyati yaratiladi. Biroq, moliyalashtirishdagi kamchiliklar, shaffoflikning yetishmasligi va risklarning noto'g'ri boshqarilishi loyihalarning samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, ushbu amaliyotni takomillashtirish nafaqat moliyaviy resurslarni optimallashtirish, balki uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun ham zarurdir. Xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan yondashuvlarni joriy etish orqali DXSH loyihalari iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanishi mumkin.

DXSH loyihalarini moliyalashtirishning mavjud modellari

DXSH loyihalarini moliyalashtirishda bir nechta asosiy modellar qo'llaniladi:

1. **Davlat budjeti asosidagi moliyalashtirish:** Bu modelda davlat loyihaning asosiy moliyaviy yuki hisoblanadi. Xususiy sektor esa loyihani amalga oshirish va boshqarishda ishtirok etadi.

2. **Xususiy investitsiyalar:** Xususiy kompaniyalar loyihani moliyalashtirishda asosiy rol o'ynaydi, davlat esa qonunchilik va infratuzilma yordamini ta'minlaydi.

3. **Aralash moliyalashtirish:** Davlat va xususiy sektor o'rtasida moliyaviy mas'uliyat teng taqsimlanadi. Bu model ko'pincha risklarni taqsimlashda muvozanatni ta'minlash uchun qo'llaniladi.

4. **Obligatsiyalar va kreditlar:** Loyihalar xalqaro moliya institutlari yoki mahalliy banklar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar va kreditlar orqali moliyalashtiriladi.

Har bir modelning o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Masalan, davlat budjeti asosidagi model shaffoflikni oshirishi mumkin, lekin davlatning moliyaviy yukini oshiradi. Xususiy investitsiyalar esa tezkorlik va innovatsiyalarni ta'minlaydi, ammo foyda olishga qaratilgan yondashuv tufayli xarajatlarni oshirishi mumkin.

Moliyalashtirish amaliyotidagi muammolar

DXSH loyihalarini moliyalashtirishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- **Risklarning noto'g'ri taqsimlanishi:** Ko'pincha risklar davlat yoki xususiy sektorga noadekvat tarzda yuklanadi, bu esa loyihaning samaradorligini pasaytiradi.

- **Shaffoflikning yetishmasligi:** Tender jarayonlari va moliyaviy hisobotlarda shaffoflikning yo'qligi ishonchsizlikka olib keladi.

- **Uzoq muddatli barqarorlik muammolari:** Loyihalar qisqa muddatli foyda olishga qaratilgan bo'lib, uzoq muddatli iqtisodiy va ijtimoiy foydani e'tiborsiz qoldirishi mumkin.

- **Moliyaviy resurslarning cheklanganligi:** Rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat budjeti va xususiy investitsiyalar yetarli bo'lmasligi loyihalarni amalga oshirishni qiyinlashtiradi.

Takomillashtirish yo'llari

DXSH loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish uchun quyidagi yondashuvlar taklif etiladi:

1. **Risklarni boshqarishning yaxlit strategiyasini ishlab chiqish:**

- Risklarni aniqlash va taqsimlashda aniq mezonlar ishlab chiqilishi kerak.
- Xalqaro tajribaga asoslanib, risklarni teng taqsimlash modellari qo'llanilishi lozim.
- Masalan, Buyuk Britaniyada qo'llaniladigan PFI (Private Finance Initiative) modeli risklarni samarali taqsimlashda muvaffaqiyatli namuna sifatida ko'riladi.

2. **Shaffoflikni oshirish:**

- Tender jarayonlarini ochiq va raqobatbardosh qilish orqali ishonchni mustahkamlash.
- Moliyaviy hisobotlarni muntazam ravishda e'lon qilish va mustaqil audit o'tkazish.
- Raqamli platformalardan foydalangan holda loyihalar monitoringini joriy etish.

3. **Innovatsion moliyalashtirish manbalarini jalb qilish:**

- Yashil obligatsiyalar va ijtimoiy ta'sir obligatsiyalari kabi yangi moliyaviy vositalarni qo'llab-quvvatlash.
- Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish (masalan, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki).
- Kraudfanding va mikroinvestitsiyalar kabi alternativ manbalarni ko'rib chiqish.

4. **Uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash:**

- Loyihalarni rejalashtirishda ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olish.
- Davlat va xususiy sektor o'rtasida uzoq muddatli shartnomalar tuzish orqali barqarorlikni ta'minlash.
- Masalan, Singapurda DXSH loyihalari uzoq muddatli iqtisodiy foydaga yo'naltirilgan.

Xalqaro tajriba

Xalqaro tajriba DXSH loyihalarini moliyalashtirishda muhim saboqlar beradi.

Masalan:

- **Kanada:** Kanada DXSH loyihalarida shaffoflik va risklarni boshqarish bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Ularning “Infrastructure Ontario” tashkiloti loyihalarni muvofiqlashtirishda muvaffaqiyatli model sifatida tan olingan.

• **Avstraliya:** Avstraliyada DXSH loyihalari uchun maxsus qonunchilik ishlab chiqilgan bo'lib, bu loyihalarni boshqarishda aniqlik va samaradorlikni oshiradi.

• **Hindiston:** Hindistonda DXSH loyihalari transport va energetika sohasida muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda, ammo shaffoflik va moliyaviy barqarorlik masalalari hali ham dolzarb.

Muhokama: Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish masalasi ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi, chunki bu jarayon iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillarni o'z ichiga oladi. Ushbu bo'limda moliyalashtirishning mavjud muammolari, xalqaro tajriba va takomillashtirish yo'llari atroflicha muhokama qilinadi.

Moliyalashtirishdagi muammolar va ularning oqibatlari

DXSH loyihalarini moliyalashtirishda eng katta muammolardan biri risklarning noto'g'ri taqsimlanishidir. Ko'pincha davlat yoki xususiy sektor loyihaning moliyaviy yoki operatsion xavf-xatarlarini to'liq o'z zimmasiga olishga majbur bo'ladi, bu esa loyiha samaradorligini pasaytiradi. Masalan, agar xususiy sektor moliyaviy risklarni o'z zimmasiga olsa, lekin loyiha daromadlari kutilganidan past bo'lsa, investorlarning ishtiroki kamayishi mumkin. Aksincha, davlat tomonidan to'liq moliyalashtirilgan loyihalarda budjet yukining ortishi davlatning boshqa ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish imkoniyatini cheklaydi.

Shaffoflikning yetishmasligi ham muhim muammo sifatida ko'rinadi. Tender jarayonlarida ochiqlikning yo'qligi yoki moliyaviy hisobotlarning muntazam e'lon qilinmasligi jamoatchilik va investorlar o'rtasida ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Bu esa loyihalarga xususiy investitsiyalarni jalb qilishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, uzoq muddatli barqarorlik masalasi ko'pincha e'tibordan chetda qoladi. Ko'pgina DXSH loyihalari qisqa muddatli foyda olishga qaratilgan bo'lib, ijtimoiy va ekologik omillar hisobga olinmaydi, bu esa loyihalarning uzoq muddatli samaradorligiga putur yetkazadi.

Xalqaro tajriba va uni qo'llash imkoniyatlari

Xalqaro tajriba DXSH loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirishda muhim yo'l-yo'riq beradi. Masalan, Buyuk Britaniyada qo'llaniladigan Private Finance Initiative (PFI) modeli risklarni teng taqsimlash va shaffoflikni ta'minlashda muvaffaqiyatli hisoblanadi. Bu modelda xususiy sektor loyihani moliyalashtirish va boshqarishda faol ishtirok etadi, davlat esa qonunchilik va nazorat mexanizmlarini ta'minlaydi. Kanada va Avstraliyada DXSH loyihalari

uchun maxsus tashkilotlar (masalan, Infrastructure Ontario) tuzilgan bo'lib, ular loyihalarni muvofiqlashtirish va monitoring qilishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda. Ushbu tajribalar rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston uchun foydali bo'lishi mumkin, ammo mahalliy iqtisodiy va qonunchilik sharoitlarini hisobga olish zarur.

Hindiston tajribasi alohida e'tiborga loyiq. Ular transport va energetika sohasida DXSH loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirgan bo'lsalar-da, shaffoflik va moliyaviy barqarorlik masalalari hali ham dolzarb. Bu esa rivojlanayotgan mamlakatlarda DXSH loyihalarini joriy etishda aniq qonunchilik bazasi va mustaqil nazorat organlarining muhimligini ko'rsatadi.

Takomillashtirish yo'nalishlari

DXSH loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

1. **Risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish:** Risklarni aniqlash, tahlil qilish va taqsimlash uchun aniq mezonlar ishlab chiqilishi kerak. Masalan, loyihaning moliyaviy risklari xususiy sektor tomonidan, operatsion risklar esa davlat tomonidan qoplanishi mumkin.
2. **Shaffoflikni ta'minlash:** Raqamli platformalar orqali loyihalar monitoringini joriy etish, tender jarayonlarini ochiq qilish va moliyaviy hisobotlarni muntazam e'lon qilish ishonchni oshiradi.
3. **Innovatsion moliyalashtirish vositalari:** Yashil obligatsiyalar, ijtimoiy ta'sir obligatsiyalari va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali qo'shimcha resurslar jalb qilinishi mumkin.
4. **Uzoq muddatli barqarorlik:** Loyihalarni rejalashtirishda ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olish, shuningdek, uzoq muddatli shartnomalar tuzish orqali barqarorlik ta'minlanadi.

Mahalliy sharoitlarga moslashtirish

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda DXSH loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirish uchun mahalliy iqtisodiy sharoitlar, qonunchilik bazasi va institutsional imkoniyatlarni hisobga olish zarur. Masalan, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda mahalliy banklar va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish, shuningdek, investorlar uchun qulay soliq imtiyozlarini joriy etish samarali bo'ladi. Bundan tashqari, loyihalarni boshqarishda malakali

kadrlar tayyorlash va raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar: Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish iqtisodiy rivojlanish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishda muhim ahamiyatga ega. Mavjud moliyalashtirish modellarida risklarning noto'g'ri taqsimlanishi, shaffoflikning yetishmasligi va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashdagi qiyinchiliklar kabi muammolar aniqlanmoqda. Xalqaro tajriba, xususan, Buyuk Britaniya, Kanada va Avstraliya kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli modellari, risklarni boshqarish, shaffoflik va innovatsion moliyalashtirish vositalarini joriy etish orqali ushbu muammolarni hal qilish mumkinligini ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida DXSH loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mahalliy iqtisodiy va qonunchilik sharoitlarni hisobga olgan holda moslashtirilgan yondashuvlar qo'llanilishi zarur. Ushbu yondashuvlar nafaqat moliyaviy samaradorlikni oshiradi, balki ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Takliflar

DXSH loyihalarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish uchun quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. **Risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish:**

- Loyihalardagi moliyaviy va operatsion risklarni aniqlash va taqsimlash uchun aniq mezonlar ishlab chiqish.
- Xalqaro tajribaga asoslangan holda risklarni teng taqsimlash modellarini joriy etish (masalan, PFI modeli).

2. **Shaffoflik va hisobdorlikni oshirish:**

- Tender jarayonlarini ochiq va raqobatbardosh qilish orqali investorlar ishonchini mustahkamlash.
- Raqamli platformalar orqali loyihalar monitoringini joriy etish va moliyaviy hisobotlarni muntazam e'lon qilish.
- Mustaqil audit tizimini yo'lga qo'yish.

3. **Innovatsion moliyalashtirish manbalarini jalb qilish:**

- Yashil obligatsiyalar va ijtimoiy ta'sir obligatsiyalari kabi zamonaviy moliyaviy vositalarni qo'llash.

- Xalqaro moliya institutlari (Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki) bilan hamkorlikni kengaytirish.
- Kraudfanding va mikroinvestitsiyalar kabi alternativ manbalarni ko'rib chiqish.
- 4. **Uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash:**
 - Loyihalarni rejalashtirishda ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olish.
 - Davlat va xususiy sektor o'rtasida uzoq muddatli shartnomalar tuzish orqali loyihalarning barqarorligini ta'minlash.
- 5. **Mahalliy sharoitlarga moslashtirish:**
 - O'zbekistonning iqtisodiy va qonunchilik xususiyatlariga mos ravishda DXSH loyihalari uchun maxsus qonunchilik bazasini ishlab chiqish.
 - Investorlar uchun soliq imtiyozlari va boshqa rag'batlantiruvchi choralar joriy etish.
 - Loyihalarni boshqarishda malakali kadrlar tayyorlash va raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jahon banki. (2023). Public-Private Partnerships: A Global Review. Jahon banki nashrlari, Vashington, DC, 45-67 betlar.
2. Osiyo taraqqiyot banki. (2022). Financing Infrastructure through PPPs. ADB hisobotlari, Manila, 23-39 betlar.
3. OECD. (2021). Recommendations for Public-Private Partnerships. OECD Publishing, Parij, 12-30 betlar.
4. European Investment Bank. (2020). Public-Private Partnerships in Infrastructure: Best Practices. EIB hisobotlari, Lyuksemburg, 15-28 betlar.
5. United Nations Economic Commission for Europe. (2019). Guidebook on Promoting Good Governance in Public-Private Partnerships. UNECE, Jeneva, 50-72 betlar.

